

4. Лесю Українку долучили до відомого челенджу. *News DKS*. 27 січня 2020 р. URL: <http://www.news.dks.ua/index.php/news/zhitomir/37219>
5. Леся Українка на мемах столичного ілюстратора. ФОТО. *Таблоїд Волині*. 25 лютого 2020 р. URL: <https://volyn.tabloyid.com/art/lesia-ukrayinka-na-memah-stolichnogo-iliustratora-foto>
6. Мелекесцев К. І. Polish-Ukrainian relations and the issue of historical grievances in the societies of two countries. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. № 1. С. 270–283.
7. Набока М. Класика без шароварів. Шевченко в мемах та Леся Українка в коміксах (відео). *Радіо Свобода*. 19 квітня 2017 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28439293.html>
8. Розробка уроку на тему: «Її життя – сонячний промінь. За творчістю М. Олійника та Лесі Українки». Реферат. *Освіта.ua* URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14897/>
9. Скупейко Л. Леся Українка і Т. Шевченко: колізії сприйняття. *Слово і час*. 2016. № 12. С. 18–22.
10. Тюрьми на Україні. *Пикабу*. 21 вересня 2013 р. URL: https://pikabu.ru/story/tyurmyi_na_ukraine_1571031
11. У Луцьку презентували виставку «Леся Українка у політичному плакаті і постері». *День*. 23 лютого 2016 р. URL: <http://day.kyiv.ua/uk/news/230216-u-lucku-prezentuvaly-vystavku-lesya-ukrayinka-u-politychnomu-plakati-i-posteri>
12. Циховська Е. Інформаційні віруси: картина як інтернет-мем. *Актуальні проблеми іноземної філології. Серія: Лінгвістика та літературознавство: зб. наук. статей*. Бердянськ: БДПУ, 2013. Вип. VIII. Ч. 1. С. 152–158.

УДК 82.09:821.161.2

НЕЗЛАМНІСТЬ ДУХУ, АБО ЛЕСЯ УКРАЇНКА В ТРАКТУВАННІ ДМИТРА ДОНЦОВА

Оксана Микитюк,

*кандидатка філологічних наук, доцентка катедри української мови Національного університету «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)*

У статті проаналізовано спільність ідеології та ідей Лесі Українки і Дмитра Донцова. На основі творів мислителя показано розуміння величі поетки, віднайдено перифрази-маркери щодо Лесі Українки,

охарактеризовано її як видатну представницю пантеону українських класиків-націєтворців, проаналізовано «вогонь ентузіазму», який запалила Леся Українка в боротьбі за українську державу.

Ключові слова: Дмитро Донцов, Леся Українка, ідея, ідейність, персонімен.

The article analyzes the common ideology and ideas of Lesya Ukrainka and Dmytro Dontsov. Based on the thinker's works, the understanding of the poet's greatness is shown, periphrasis-markers about Lesya Ukrainka are found, she is characterized as an outstanding representative of the pantheon of Ukrainian classics-nation-creators, the «fire of enthusiasm» lit by Lesya Ukrainka in the struggle for the Ukrainian state is analyzed.

Key words: Dmytro Dontsov, Lesya Ukrainka, idea, ideology, personalization (personomen).

Епохальний та непроминальний портрет Лесі Українки, кардинально відмінний від того, що пропагується для широкого загалу, формують твори Д. Донцова. Мислитель змінює оптику сприйняття творів поетки-пророчиці, бо не «Лісова пісня» є її програмовим твором, а драматичні поеми з ідеєю «заграви кривавої», з утвердженням сильних особистостей, які можуть вести за собою маси. В українське політичне життя Леся Українка впровадила мораль активізму та потребу боротьби. Ці думки славетної постаті українського Рисорджименто Д. Донцов підкріпить низкою пояснень щодо необхідності могутньої провідної верстви, яка скеровує націю, формує ідеали честі та невідступно обороняє Вітчизну.

Метою дослідження є відтворити позицію Лесі Українки у творах Д. Донцова. Поставлена мета передбачає розв'язок таких **завдань**:

- охарактеризувати ідеологічну й ідейну єдність Лесі Українки та Д. Донцова,

- проаналізувати велич поетки за творами великого публіциста,

- показати Лесю Українку як чільну представницю пантеону українських класиків, котрі розуміли потребу побудови власної держави.

Д. Донцов переконаний, що течії націоналізму «глибший світоглядний підклад дала, безперечно, у своїх творах Леся Українка» [2, т. 9, с. 233], а максималізм цієї програми виписав у «Заповіті» Т. Шевченко. Леся Українка – це перша представниця «волевого світогляду...з її філософією чину для чину, з відразою до гармонійно-розніженого стаціонарного

світогляду «євнухів і кастратів», з її звеличенням експансії, жорстокості і права сильного» [4, с. 146].

Для Д. Донцова духовість творів Лесі Українки є визначальною, він сам називає її своєю учителькою, відтак неймовірно захоплення викликають перифрази про поетку. Для нього та українців Леся Українка «яскравий смолоскипи нашого минулого», *постать української епохи Sturm und Drang* («Бурі та натиску»), «людина інтенсивного шукання і впертої думки», «поетка українського Рисорджименто», «маленька жінка з душею скованого Прометейя», «велика бунтарка», «поетка-пророчиця», «наша Касандра». Варто наголосити, що М. Зеров вважає односторонньою характеристикою Франкову дефініцію щодо Лесі Українки як «одинокого мужчини на цілу соборну Україну» та вважає, що сю формулу «треба приймати cum grano salis» («з дрібкою соли»; перен. з іронією, глузливо (лат.)) [2, т. 10, с. 318].

Одностайність думок та почувань Лесі Українки та Д. Донцова можна пояснити невичерпною любов'ю до своєї нації, непоборною вдачею, готовністю загинути, але не зрадити своїх інтересів. Трибун нації сутність творів поетки визначає так: «Трагізм внесла до нашої літератури Леся Українка, трагізм непохитної волі, непрощаючого почування, упертої гордості жовніра, що під наведеною люфюю готується до останнього скоку; трагізм нації, поставленої в положення перемогти або згинутти» [2, т. 8, с. 30]. Прикметно, що і Леся Українка, і Д. Донцов силою свого письма випалюють вади українців, породжені рабством: покору, прогинання перед владою, невміння обстоювати власні ідеї. Матеріальне для них – це непримиренний ворог, вони проти «щастя всіх», яке передбачає особисту вигоду, працю в ярмі. «Одержима» Лесі Українки «не приймає науки Месії через те, що він вимагав від неї любити «всіх», дбати про щастя «всіх», тоді як вона любила лиш його, лиш свою велику ідею» [2, т. 8, с. 34].

Д. Донцов неодноразово визнає пророчість слів постаті українського Рисорджименто, бо саме Касандру неперевершена Леся Українка обрала собі за героїню. Мислитель наголошує, що Велика бунтарка шукає «оправу для мечей», їй мариться «меч, политий кров'ю», бо вона передбачає великі зміни в суспільстві, а «нитки інтернаціоналізму й угоди були безконечно чужі світоглядів Лесі Українки» [2, т. 8, с. 32]. Ці думки знаходять відтворення у працях Д. Донцова з його наступальним, безкомпромісовим чином, «який би змів масу українського малоросійства й історичного пристосуванства, який би

вибудував мур національного завзяття супроти вічно зажерливої, вічно загрозливої і вічно антиєвропейської Російської імперії» [1, с. 4]. Тому афоризм поетки «путь на Голготу велична тоді, коли тямить людина, на що й куди вона йде!» такий одностайний, нераз повторюваний, відгук має в творах ідеолога українського націоналізму. І Д. Донцов, і Леся Українка могли критикувати власний час, бо бачили «безсилий гуманітаризм», який руйнував суспільство.

Нерозривність ідей Трибуна нації та поетки ще й в тому, що вони обоє не вибирають легкого шляху для боротьби, вони проти «пасивно-духового», бо світогляд споглядання та пристосування до світу для них чужий. Натомість важлива для Лесі Українки філософія «туги за тим, що повинен зробити», «змагання для змагання», неспокій у постійних поривах до вищого, до досконалого, що є найвищим щастям. Аналогічно в творі «Криза нашої літератури» говорить Д. Донцов, бо «носитися з ідеями пасивної гуманності і безоглядного мрійництва – се небезпечна хвороба» [2, т. 8, с. 84]. За мислителем суспільнотворчою в державі є лише активна меншість.

Леся Українка в публіциста формує ідеологічне ядро українських класиків, до якого також належать Т. Шевченко, І. Франко, О. Теліга. Усі вони проповідують абсолютну неподільну Правду та творять канву його текстів.

Д. Донцов маніфестує погляд Лесі Українки про ворожість Росії для України. Ця стрижнева максима, подана в програмових творах публіциста, має своїм опертям твори Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки та квадриги поетів «Вістника». *«Вони ж, як Франко – в геніяльній інтуїції, давали образ диявольської Росії, для багатьох невидимий, і такого ж диявольського соціалізму, чого не бачили і не бачать досі заблукані звеличники «логіки» і «холодного розуму»»* [2, т. 9, с. 63]. Мислитель констатує, що українські класики вчили зложити *«свої голови в боротьбі із силами Нечистого, з московською ордою»* [2, т. 10, с. 300], яка прийшла на наші землі, грабувала та винищувала споконвічне корінне населення, а методи геноциду, терору та репресій стали суттю московита.

Твори Д. Донцова привносять ще одну світоглядovu близькість Лесі Українки, Т. Шевченка та І. Франка – це те, що всі вони були в конфлікті зі своїм оточенням. Великий Каменяр картав своїх земляків за «брак правдивих характерів», за «егоїзм і дволичність»; Леся Українка в листі до І. Франка писала, що поети мусять *«гукати на майданах і проріцати, аки*

одержимі» [2, т. 8, с. 209]. Аргументи класиків, які подає Д. Донцов, утверджують виняткову духовість нашого народу, яка невідома для світу, та змушують читача усвідомити важливість історичного моменту. Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, як і Трибун нації, впевнені, що люди-раби не здатні на великі вчинки. Мислитель цитує Великого Кобзаря, бо його земляки – це «рабами з кокардою на лобі», «сміття», «грязь», «свинопаси». Леся Українка зневажає своїх земляків, в яких серце «мохом поросли», та маємо І. Франка з його критикою, що він «не кохав Руси» за її слабосилість, кволість, невміння боротися. Їх усіх великий публіцист називає «яскравими смолоскипами нашого минулого».

Трибун нації спостеріг, що Леся Українка для сучасників залишилася дивно невпізною, та описує її незвичайний темперамент. Зіставляючи нашу українську постать епохи «Бурі і натиску» з М. Башкирцевою, Т. Шевченком, І. Франком, він пише, що їх об'єднувала, «*гризла й поривала вгору туга за героїчним*» [2, т. 9, с. 294]. Оця незнищенність української традиції, віри в перемогу і була провідною темою для мислителя та тих величних українських діячів, ідеї яких він пояснює.

Особливо щемливо Д. Донцов виводить неординарні персоніменні Лесі Українки та О. Теліги, які сформувалися всупереч своєму пасивному оточенню, та мають в творчості християнські елементи й містику старого Києва. Він називає їх «поетки-пророчиці, наші Касандри». Мислитель показує, як О. Теліга сміялася з тих, які не доросли до авторки «Одержимої», ганьбила інтелігентів, «які не розуміли цілої величі Шевченка, Лесі Українки, не могли позбутися своєї лакейської психіки» [2, т. 8, с. 209].

Д. Донцов зображає спільні риси характеру Лесі Українки та О. Теліги. Показовою є їхня принциповість, бо вони за збереження власної та національної гідності, вони безкопромисові проти зла, проти контактовців, себто тих, хто служить владі. Таких О. Теліга називає «партачі життя», для Лесі Українки – це «лицарі абсурду», «хитрі лакеї». Поетки мають погорду до людей, котрі не вміють сказати «Ні», що збігається з ідеологічними стрижнями Д. Донцова, який завжди проти яловости, літєлости, пристосуванства, розмитости й відносности у всьому, себто проти такого утверджованого тепер принципу релятивізму.

Ще одна подібність поеток, за Д. Донцовим, це те, що і О. Теліга, і Леся Українка мають мілітарний дух. «У Теліги

рвуться пальці – вхопити зброю, у Лесі «рука стискає невидиму зброю» [2, т. 8, с. 219], обоє хочуть *«розірвати сірий туман громами і блискавками, весняною бурєю»* [2, т. 8, с. 219], Україна для них є чужиною, бо це край, «згвалчений чужинцем фізично і морально», а справжня, українська Україна має воскреснути з могил. Так само пише Д. Донцов, бо лише повернення до національних традицій, пошанування ідеалів предків, уславлення величі руських князів та запорізьких гетьманів дозволить українцям відновити національну гордість.

Леся Українка протестує проти занепадницької філософії, проти раю для слабких, а людей, що прославляють лише відпочинок, а не справедливість, вона, як і І. Франко, називає «каліками» і «паралітиками». Це однозвучне і зі Шевченковими «свинопасами», і з максимою Трибуна нації «щастя – це бути сильним [3, с. 136].

Д. Донцов повернув призму подачі й поетки-пророчиці, й інших письменників у русло неспинної боротьби проти одвічних ворогів. Великий публіцист спростував ідею інтелігенції, для якої «Котляревський був ... віршун-смішака і автор «Наталки Полтавки», Шевченко – тим, який проливав сльози над «недолею кріпаків», а Леся Українка – такою ж далекою й незрозумілою землякам, як й Касандра – троянцям» [2, т. 9, с. 211]. У ЛНВ, який став інформаційною трибуною, мислитель відтворив націєвірну ідеологію Т. Шевченка, Лесі Українки, В. Стефаніка, М. Черемшини, він показав для сучасного здеморалізованого світу непороминальні набутки українських класиків, у висліді створив плеяду письменників-державотворців.

Прикметно, що Д. Донцов простежує в майстрів слова пожежу та заграву й об'єнує їхню творчість символом вогню, що має очищувальну силу. Приміром, Леся Українка безнастанно говорить про племінь пожежі, О. Теліга відчуває стихію вогню, що її оточує, «одблиск пожежі», яка віщує лихо та розсуває «темряву ночі», а Т. Шевченко та Леся Українка «запалювали вогонь ентузіазму». В іншому тексті мислителя І. Франко, Т. Шевченко, поети-«вістниківці», Леся Українка, О. Теліга ведуть свій народ до боротьби, ба мають «ту іскру вогню». Навіть щодо смерті Лесі Українки Д. Донцов має свою візію, бо поетка-пророчиця померла не від сухот, а «від того внутрішнього вогню, що гонив її до чину, тоді ще нездійсненого» [2, т. 8, с. 46], а *«віщий дух ще в темну ніч перед пробудженням народу вказував йому страшну й величну путь безумства і слави»* [2, т. 8, с. 47]. Ідеолог українського націоналізму, як і Леся Українка, як і

Т. Шевченко, бачать майбутнє за запорізьким лицарем, який виведе націю на дорогу самостійности.

Отже, спільність ідеологій й ідей Лесі Українки та Д. Донцова, велич поетки в творах мислителя, чільна присутність Лесі Українки серед українських класиків, які словом-зброєю боролися за існування власної держави, – це ті напрямні, які є засадничими в творах Д. Донцова.

Література

1. Баган О. За нову українську людину. *Донцов Д. Вибрані твори: у 10 т. Т. 3. Ідеологічна есеїстика (1922-1932 рр.)*: Відродження, 2012. С 3–11.
2. Донцов Д. Вибрані твори: у 10 т. Т. 1 – Т. 10. / Упоряд., післям., комент. О. Баган. Дрогобич: Відродження, 2011–2016.
3. Донцов Д. Дух нашої давнини. Львів–Київ: Накладом Юрія Криворучка, 2011. 160 с
4. Донцов Д. Націоналізм. Вінниця: ДП «ДКФ», 2006. 236 с.

УДК 165.742:316.42(477)

ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ТРАДИЦІЇ ГУМАНІЗМУ Й ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Андрій Міносян,

кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних та гуманітарних дисциплін Харківського державного університету харчування та торгівлі (м. Харків, Україна)

Олексій Варпаєв,

кандидат філософських наук, професор кафедри суспільних та гуманітарних дисциплін Харківського державного університету харчування та торгівлі (м. Харків, Україна)

Любов Юрченко,

докторка філософських наук, професорка кафедри суспільних та гуманітарних дисциплін Харківського державного університету харчування та торгівлі (м. Харків, Україна)

У статті простежується розвиток традицій гуманізму та загальнолюдських цінностей від часів Київської Русі до наших днів. Особлива увага приділяється формуванню гуманістичного